

Шпица: „СРПСКИ ЗВУЦИ - Емисија којом обнављамо сећање на наше музичко наслеђе“

Спикер: Овај пројекат суфинансиран је од стране Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије. Ставови изнети у подржаном медијском пројекту нужно не изражавају ставове органа који је доделио средства.

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Стеван Стојановић Мокрањац је класик српске музике и најистакнутија личност српске класичне музике на прелазу из 19. у 20. век. Заслужан је за увођење српског националног духа у уметничку музику. У данашњој емисији „Српски звуци“ о Стевану Стојановићу Мокрањцу разговарамо са Ањом Лазаревић Коцић, музиколошкињом, као и композиторком Софијом Милутиновић Обровић.

У сећање на Стевана Стојановића Мокрањца у његовом родном граду Неготину од 1965. године, сваког септембра се традиционално одржавају хорске музичке свечаности „Мокрањчеви дани“. По њему су назване Музичка школа „Мокрањац“ у Београду, Музичка школа „Стеван Стојановић Мокрањац“ у Бјељини, као и музичке школе „Стеван Мокрањац“ у Краљеву и Врању.

Радио Златоусти је стогодишницу Мокрањчеве смрти 2014. године обележио посебном емисијом посвећеном делу и личности овог врсног српског композитора.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Није лако говорити о композитору чија дела представљају камен темељац музичког стваралаштва у Србији, а српске православне црквене песме које је компоновао чине основу већине црквеног певања. Ипак ми смо покушали на начнемо разговор о томе са нашим саговорницама Ањом Лазаревић Коцић, музикологом и са композиторком Софијом Милутиновић Обровић.

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Мокрањац је свакако један стуб наше музике, са једне стране због свог стваралаштва, али и једнако толико због свог озбиљног прегалаштва на свим пољима музичке уметности. И дакле то је један темељ који је толико чврст и толико јак да суштински цела прича о српској музици може да иде или пре Мокрањца и после Мокрањца. Мокрањац је рођен половином 19. века, он је 1856. годиште и преминуо је негде почетком Првог светског рата, 1914. Дакле, до непосредно пред смрт, заправо, он је био врло активан и то су те године активног његовог деловања, од кад се вратио са студија, био је на студијама у Немачкој једно време, па у Италији, и када се вратио, то су негде осамдесете, почетак осамдесетих година, када он почиње активно да ради, да ствара, значи неких 35 до 40 година тог његовог сталног присуства и рада на различитим пољима. Ја бих можда само укратко поентирала шта је све то Мокрањац радио и зашто је он толико значајан. Дакле, композитор, пре свега, по образовању свакако и то што је као композитор урадио. Међутим, Мокрањац наставља оно што је Корнелије Станковић започео, а у питању је записивање и сређивање српског народног

црквеног појања, дакле он је ту причу довео до краја. Тај Октоих који данас имамо то је све захваљујући Мокрањцу. Осим тога, његов мелографски рад је везан за српску народну музику. Није случајно да га врло често пореде са Вуком Караџићем и просто, оно што је Вук Караџић урадио за народну књижевност, Мокрањац је радио за нашу музику. Тако да Мокрањац је добар део свог живота, заправо, провео у једној озбиљној мисији, а то је путовање по тадашњој Србији и ван граница Србије у свим оним околним земљама у којима су Срби живели, дакле где је њихова култура била жива, тако да кажемо. То је нешто што је трајало годинама, деценијама заправо, где би он, кад год би имао времена, одлазио на терен и радио нешто што из савремене перспективе можемо да назовемо правим етномузиколошким радом. Дакле, у том контексту, он је негде и први српски етномузиколог, јер методологија по којој је он то радио – записивао, стављао у ноте, вршио истраживања, чувао од заборава, анализирао, писао о томе - је заправо класична методологија етномузикологије, која ће доћи много касније и то дан-данас наши етномузиколози проучавају као најбољи пример, заправо, онога што би требало да раде. Тако да он је сачувао од заборава, суштински, мање-више све оно што данас знамо као то наше музичко наслеђе народно и то су постале, хајде да кажемо, својеврсне ризнице српске народне музике. Даље, оно што је радио на пољу духовне музике, опет превазилази само записивање, превазилази његово компоновање на пољу духовне музике. Он је био врло активан и као педагог на Богословији у Београду, где је заправо учио и ђаке, али учио и професоре начину како да приступе учењу појања, на који начин и технички, из те неке стручне перспективе, али и из оне теоријске перспективе, тако да ту је заиста дао велики допринос.

Потом, Мокрањац је целог живота, паралелно са композиторском каријером, имао и заправо диригентску каријеру. Јер је он био дефинитивно један од наших најзначајнијих хоровађа. Намерно користим ту реч, не само диригент, јер је хоровађа тада, заправо, био нешто много више од диригента. Он је радио са професионалцима, али исто тако је радио и са аматерима, описмењавао музички те људе који су долазили као аматери у хор. Заправо је радио са, тада, свим нашим најзначајнијим певачким друштвима, односно хорovima, а негде круна тог рада је дошла у његовом раду са Првим београдским певачким друштвом. Дакле, то је већ и онај тренутак када је Прво београдско певачко друштво и званично друштво Саборне цркве у Београду, али и званични хор Двора, тако да је оно било под патронатом Двора и просто је служило у све могуће државне сврхе. И то је такозвано златна доба Првог београдског певачког друштва, дакле тај моменат са Мокрањцем, када он малтене у потпуности професионализује хор и када Београд има један од најбољих хорова тада у Европи. Дакле, они су ишли на озбиљне иностране турнеје, добијали невероватне критике за то доба и просто то је, хајде да кажемо, негде круна и његове диригентске каријере. Потом, оно што Мокрањац ради јесте успостављање музичког школства у Србији. Дакле, уз неколицину колега који су потом и радили у првој музичкој школи у Србији, Мокрањац је дуго радио на томе да покрене музичко школство и то је и учињено 1899. када је отворена Прва српска музичка школа, тако се тада звала, у Београду, то је данашња музичка школа „Мокрањац“, која у његову част и носи то име, тако да без њега, заправо, не би било ни нас сад овде. И још једна ствар, а то је опет везано за његово прегалаштво и организацију музичког живота - основао је и водио први музички квартет у Србији, где је свирао прву виолину једно време док је то постојало, зато што је, заправо, био добар виолиниста, кренуо је у музику свирајући виолину.

Дакле, много је ствари о којима ми уопште можемо да причамо, кад причамо о Мокрањцу.

Музика

Софија Милутиновић Обровић, композиторка:

Ја бих рекла да је Стеван Стојановић Мокрањац за нас, као што је Вук Стефановић Караџић допринео српском језику и књижевности, толико Стеван Стојановић Мокрањац допринео српској музици, музици уопште у Србији. Толико је важан и један од сигурно најважнијих композитора. Композитор који је обележио уопште српску музику и допринео српској култури за сва времена. Што се тиче његовог рада, кажем да је као Вук Стефановић Караџић, зато што се њихово стваралаштво базира на истом принципу. Они су путовали кроз земљу и регион наш и сакупљали народне песме, пре свега и онда их на неки начин спајали у неки облик, који је у случају Мокрањца један нови облик. Он је, заправо и сам назив „Руковети“ дао, то је назив који потиче од њега, јер назив руковети има значење сплет, разноликост, нешто што подсећа на цвеће, а ово је у ствари разноликост српских песама, да кажем. Тако да је његов значај што је у то време, 19. и почетак 20. века, он пратио трендове... он је, у ствари, путовао и уопште људи из тог времена који су оставили неки неизбрисив траг, важан траг у историји, углавном су доста искуства стицали тако што су путовали, поред школовања, и просто пратили неке трендове у то време, светске трендове да кажем.

Мокрањац је путовао и учио у ствари у Немачкој и у Италији и у ствари све то је допринело да његово стваралаштво у то време буде, да кажем, у корак са европским стваралаштвом тог времена. Он је исто ученик италијанске полифоне школе која, да кажем, датира од Палестрине, који је заправо зачетник те такве школе полифоне. То је време, Мокрањчево време, иначе у Европи време хоровања и доста композитора управо развија тада хорску музику кроз неке материјале својих земаља, што од народне музике, што од духовне музике. Тако да је Мокрањац свој рад на Руковетима, што је свакако једно од најзначајнијих његових дела и уопште до данас једно изузетно важно дело за српску уметност, то је значи дело које је захтевало посвећен рад сакупљења тих напева, песама, народних песама што из земље, ту из региона, он има Македонију, Косово, Црну Гору, Босну. Све песме које је сакупљао у народу на крају је груписао и онда је по Руковетима, некако у свакој Руковети је те песме уједињавао према или географском положају, а онда и карактерно, ритмички. Правио је, заправо, од њих, од тог скупа одабраних песама које је сам сакупио, он је неки облик, неки нови облик музички, који је назвао Руковети.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Стеван Мокрањац компоновао је литургију Светом Јовану Златоустом са славном Херувимском песмом. Ову литургију прихватила је и Руска црква. Онда је компоновао Опело, Тебе Бога Хвалим, Акатист Богородици, Величаније Светом Сави, духовну песму Плач Мајке Божије коју црква није прихватила, али народ јесте. Урадио је и разне мелографске записе за песме које су певане у Народном позоришту, записе песама Игре из Левча. Познат му је и оригинални духовити скерцо „Козар“ по тексту Милована Глишића, „Свадбена песма“ за излазак младенаца из цркве, по тексту Драгомира

Брзака, а последња и недовршена песма носи име „Зимски дани“. О православној музици Стевана Мокрањца говори Ања Лазаревић Коцић.

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Октоих је заправо везан за оно што је негде база црквеног појања. Верујем да су многи чули Октоих, односно Осмогласник. Међутим, тај Октоих је с једне стране база за појце, али са друге стране је постао база и за композиторе и то је оно што је драгоцено, дакле као једно извориште неких стандарда музичких које је он толико лепо записао, а како многи кажу, очистио заправо од бројних примеса које су се временом ту слагале и на неки начин прекриле ону базу, што из народне музике, што везано за турске утицаје који су вековима долазили и у суштини успео некако да дође до сржи, до суштине и да посложи тако да може да се заправо даље користи, кажем, као база у Цркви, а од његових дела свакако Литургија Светог Јована Златоустог као дефинитивно најзначајнија у смислу тога да је једно од најизвођенијих концертних дела, а са друге стране то је дело које се константно изводи у самој Цркви, јер сем тога ништа друго не можете да чујете у Цркви.

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Да ли се са његовом Литургијом десило нешто слично са овим што сте малочас рекли за Октоих, то чишћење од неких других наслага, јер знамо да две литургије Корнелија Станковића нису постигле ту популарност, ту познатост коју је постигла његова Литургија. Шта је одлика те његове Литургије која ево, сами кажете, данас највише се изводи, како у целини, тако и у многим њеним деловима, јер су многи њени делови препознати као посебне песме?

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Јесте, баш тако. То сад са једне стране можда има везе са чињеницом да је то дело код Мокрањца дошло заправо не само после изучавања наше црквене музике, већ после једног школовања које је заиста било врло, врло озбиљно и током ког је Мокрањац јако озбиљно изучавао и учио генерално о православном појању и са стране. И јако дуго је био у тој причи. А онда кад је кренуо са записивањем и са наставком тог, да кажемо, мелографског дела након Станковића, био је у томе и дуже од Станковића и посвећенији, тако да је Литургија Светог Јована Златоустог дошла у ствари као резултат не само неке његове личне инспирације и потребе већ и једног огромног знања које је имао. Сад не можемо да кажемо да је аутентичнија него Станковићева, али просто то је вероватно тај уметнички моменат који је дошао, где то дело и дан-данас кад чујете као да га сваки пут чујете изнова први пут. Мислим да је просто то ствар неке његове уметничке висине коју нико није могао да достигне ни након њега. Исто тако бих издвојила и Опело у фис молу. Дакле та два дела, иако их има још и мањих, има још једно опело, али Опело у фис молу и Литургија Светог Јована Златоустог у тој нашој духовној музици до сада су непревазиђена, ванвременска дела.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

14 година пре смрти, која ће га задесити у Скопљу 28. септембра 1914. године од компликација због болести јетре од које је боловао три године, Стеван Мокрањац је

писао својој вољеној супрузи и сину Момчилу: „А овако шетам, мислим на вас, па у себи гунђам 'Зашто да српски уметнички џеп није мало дубљи или зашто да ја нисам био мало практичнији, зашто нисам своју струку и време материјално искористио. Па се као онда решим да од сада будем мало практичнији и да свуда и на сваком кораку гледам само своју корист. Јест, али некакав други дух у мени, да ли зао или добар – ко би то решио – веруј ми ти нећеш то учинити, ти ћеш и даље радити као до сада зато што осећаш да треба радити. Радићеш, јер мислиш да треба да оставиш за собом видну стазу којом си ишао. Радићеш, јер си убеђен да свакоме народу, а колико тек српскоме, ваља посленика, ваља дела. Ти ћеш радити без обзира на то да ли ти се труд материјално награђује или не. Награда за твој рад биће онако исто идеална као што су и побуде за рад. Ето, овако отприлике говори ми тај унутрашњи дух и ја се срдим на њега, али му се опет повинујем. Ја бих хтео лубендињу, а он ми вели да се то не може постићи у српском народу код кога је уметност тек у зачетку и где има тако мало мецена и публице која разуме“.

А колико је Мокрањац био близак Корнелију Станковићи и Јосифу Маринковићу, који су били његови савременици, прича Софија Милутиновић Обровић.

Софија Милутиновић Обровић, композиторка:

Они су мени врло слични, с тим што се Маринковић више бавио соло песмом и песмом уопште, романтичарском, па и хором, а Мокрањац више хорским певањем и духовном музиком, непревазиђеном, чији је зачетник. Исто лирски романтичар Корнелије Станковић... Углавном, сви су пратили тај неки тренд и утицај. Зачетници су српске музике која је трендом пратила европску музику, светску музику, али уз утицај турске музике, фригијски дорски модуси се осећају у њиховој музици и акценат и даље текстуално на српским народним песмама, које су опет и текстуално имале утицај са више страна.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Слушали сте још једну емисију из серијала „Српски звуци“ суфинансираног средствима Министарства информисања и телекомуникација. У реализацији учествовала екипа Радија Златоусти. Производња новембар 2025. године.